
ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (ŞANGHAY BEŞLİSİ) NEDİR?

22.11.2016

Birgün, 21 Kasım 2016

Şanghay İşbirliği Örgütü (İngilizce: Shanghai Cooperation Organization) yahut Şanghay Paktı adını teşkilâtın ilk toplandığı yerden --Şanghay-- almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996 yılında oluşturdukları yapılanma Şanghay Beşlisi olarak anılıyordu. Bu örgüt 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla üye sayısını altıya çıkarttı.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) ortaya çıkmasının ardında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) girişimleri önemli rol oynamıştır. 1990'lı yılların başında Çin'in bölgeye olan ilgisinin ardındaki faktörler şunlardır:

Sınır güvenliği: ÇHC sınır anlaşmazlıkları konusunda Sovyetler Birliği ile 1989 yılında görüşmelere başlamıştır. Sovyetler'in dağılması üzerine sınır bölgelerinde istikrarı sağlama amacıyla Orta Asya'da yeni kurulan cumhuriyetler ile diyaloglara devam edilmiştir.

Batı bölgelerinin gelişimi: Deng Xiaoping'in belirlediği reform ve dışa açılma ilkeleri doğrultusunda 1978'ten itibaren ülkenin doğu sahillerinde görülür bir gelişme kaydedilmesine rağmen, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, İç Moğolistan, Tibet Özerk Bölgesigibi batı bölgelerinde kayda değer bir gelişme elde edilememiştir. ÇHC Orta Asya ve Rusya ile karayolu, demiryolu bağlarını kurarak bölge ticaretini ve batı bölgelerinde ekonomik gelişiminin önünü açma çabasına girmiştir. Daha sonra 2000 yılında Devlet Konseyi tarafından resmen onaylanan Batı açılım projesi (西伯利亚大开发); pinyin: Xībù Dàkāifā) de bu doğrultuda hazırlanmıştır.

Büyüyen enerji ihtiyacı: Ekonominin hızla büyümesi ÇHC'nin petrole olan bağımlılığını artırmış; 1993 itibariyle Çin petrol ithal eden ülke konumuna gelmiştir. Basra Körfezi bölgesine bağımlılığı azaltmak amacıyla arayışlara giren ÇHC, özellikle Rusya ve Kazakistan ile petrol boru hattı konusunda bir dizi anlaşmaya imza atmıştır.

Soğuk Savaş sonrası stratejik ortam: Soğuk savaşın ardından ABD'nin tek süper güç olarak sahneye çıkması üzerine ÇHC denge unsuru olarak stratejik ortaklık arayışlarına girişmiştir. 1992'de "iyi komşuluk" politikasıyla başlayan diyalog, Nisan 1996'da ilk Şanghay görüşmelerinde "Rus-Çin stratejik ortaklığının" ilanı ile gelişmiştir. 1997'de Jiang Zemin'in Moskova ziyareti sırasında ortak bir bildiri yayınlayan iki ülke liderleri, "dünyada çok kutupluluğun desteklenmesi" amacını taşıdıklarını belirtmişlerdir.

Birliğin oluşumu ve gelişim

26 Nisan 1996'da Şanghay'da toplanan beş ülkenin Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Anlaşmasını imzalamasıyla Şanghay Beşlisi kurulmuş oldu.

Bundan sonra Şanghay Beşlisi yıllık görüşmeleri sırasıyla 1998'de Almatı'da, 1999'da Bişkek'te, 2000'de ise Duşanbe'de yapıldı.

2001 yılında ise görüşmeler ŞİÖ'nün kuruluşu ile sonuçlandı. Beş devlet ile başlayan örgütün tam üye sayısı sonra altıya ulaştı: Rusya, Çin, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan.

Haziran 2001'de üye devletler Sankt Peterburg Zirvesinde örgütün amaç, prensip, yapı ve işleyişini belirleyen ŞİÖ Beyannamesini imzaladı. Ayrıca zirvede bir "anti-terör ajansı"nın kurulmasını öngören bir anlaşma daha imzalandı.[3]

ABD karşıtı ilk ciddi adım, 2005te atılmıştır. ŞİÖ zirve toplantısında, ABDye Orta Asyadaki askeri varlığına son verme çağrısı yapılmıştır. Bunun üzerine, Özbekistandaki ABD askerleri ülkeyi terk etmişlerdir.

Ağustos 2007'de ŞİÖ'ye üye altı ülke, Rusya'nın Ural Dağları'nda 'Barış Misyonu 2007' adıyla ortak bir askeri tatbikat gerçekleştirdi.

Türkiye 2012'de, Şangay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) Diyalog ortağı olarak katıldı. Katılım sonrası kararı değerlendiren Çin'deki akademisyenler ve Rus analistler bu kararın hem ŞİÖ hem de Türkiye açısından bir devrim niteliğinde olduğunu belirttiler.

Amacı

Dünya petrol üretim ve kullanım pazarının yarısından fazlasını elinde bulunduran ve Hindistan, İran, Moğolistan ve Pakistan'ın gözlemci olarak bulunduğu örgüt, ABD'ye karşı etkili bir kutup oluşturmaktadır. Dönemin Rusya Devlet Başkanı Putin, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Ağustos 2007 Bişkek Zirvesinde Tek kutuplu dünya kabul edilemez diyerek bir anlamda birliğin misyonunu da belirtmiştir.

2007 Bişkek Zirvesinde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putinin Tek kutuplu dünya kabul edilemez. açıklaması, örgütün misyonunu özetlemektedir aslında. Çıkış noktasına baktığımızda, üye ülkelerin sınır bölgelerinde askeri güveni sağlamak gibi görünse de, birincil amaç ABD suretinde batıya karşı alternatif ve etkili blok oluşturmak, ikincil amaç ise dünya nüfusunun 1/4'ünü yaşadığı coğrafyada, en büyük güvenlik tehditleri olarak deklare ettikleri terör, ayrılıkçılık ve aşırıçılıkla mücadele adı altında bu coğrafyada yaşayan halk ve uygarlıkları dizginlemektir

Etkinlikleri Güvenlikte İşbirliği

ŞİÖ öncelikli olarak üye ülkelerin Orta Asya güvenliği ile ilgili sorunlarına eğilme amacını taşımaktadır; başlıca tehditler olarak terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıçılığı gösterir. Taşkent'te yapılan ŞİÖ 16-17 Haziran 2004 zirvesinde, Bölgesel Antiterörizm Yapısı (RATS) kuruldu. 21 Nisan 2006'da, ŞİÖ antiterörizm kapsamı altında uluslararası uyuşturucu suçlarıyla mücadele etme planını açıkladı.

ŞİÖ genel sekreteri Grigory Logninov Nisan 2006'da ŞİÖ'nün askeri bir blok olma niyetinin bulunmadığını açıkladı; bununla birlikte "terör, aşırıçılık, ayrılıkçılık" tehdidinin artışının kapsamlı bir askeri müdahaleyi zorunlu kıldığını da belirtti.[7]

ŞİÖ birkaç defa ortak askeri tatbikat düzenlemiştir. İli 2003 yılında tatbikatın ilk aşaması Kazakistan'da, ikinci aşaması ise Çin'de gerçekleştirildi.

Daha büyük kapsamlı olan Çin-Rus ortak Peace Mission 2005 tatbikatı ise, 19 Ağustos 2005'te ŞİÖ çerçevesi dışında düzenlendi.

Tatbikatların başarıyla tamamlanmasının ardından Rus yetkililer bu tür tatbikatlara gelecekte Hindistan'ın da katılacağı ve ŞİÖ'nün askeri bir nitelik kazanacağını dile getirmeye başlamıştır.

2006 ŞİÖ savunma bakanları toplantısında belirlendiği üzere, 2007'de Rusya'nın Ural Dağları yakınlarındaki Chelyabinsk bölgesinde ortak askeri tatbikat düzenlenmiştir. Ekim 2007'de Tacikistan başkenti Duşanbe'de güvenlik, suç ve uyuşturucu trafiği konularında kapsamlı işbirliğine gidilmesi amacıyla ŞİÖ ile Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü arasında bir anlaşma imzalanmıştır.

Ekonomik İşbirliği

ŞİÖ'ne devletler 2003 yılında ekonomik işbirliğini genişletme amacıyla bir çerçeve anlaşması imzalamıştır. Aynı toplantıda Çin Halk Cumhuriyeti başbakanı Wen Jiabao, bölgede ticaretin geliştirilmesi için bir an önce tedbirlerin alınmasıyla birlikte, ŞİÖ'de uzun vadede bir serbest ticaret bölgesi oluşturulması hedeflenmesini önerdi. Ardından bir yıl sonra 23 Eylül 2004'te 100 maddelik bir plan imzalanmıştır.

25 Ekim 2005, ŞİÖ Moskova zirvesinde, ŞİÖ'nün ortak enerji projelerine öncelik tanıyacağı açıklanmış, özellikle de petrol ve gaz sektörüyle ve su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Ortak projelerin finansmanı için bir ŞİÖ Interbank'ının kurulması kabul edilmiştir. ŞİÖ Interbank kurumunun ilk toplantısı Şubat 2006'da Pekin'de yapıldı.[12][13] 30 Kasım 2006'da, Almatı'da düzenlenen ŞİÖ konferansında Rus Dışişleri bakanı ŞİÖ'nün bir "Enerji Kulübü" kurulması konusunda planlar yaptığını belirtmiştir. Bu kulüp ihtiyacı Kasım 2007 ŞİÖ zirvesinde yinelenmiş, ancak diğer üyeler tarafından pek ilgi görmemiştir

Kültürel İşbirliği

Kültürel işbirliği de ŞİÖ çerçevesine dahil edilmiştir. 12 Nisan 2002'de Pekin'de ŞİÖ kültür bakanları buluşması düzenlenmiş, sürekli kültürel işbirliği konusunda ortak bildiri imzalanmıştır. Kültür bakanlarının üçüncü buluşması 27-28 Nisan 2006'da Taşkent'te düzenlenmiştir.

İlk defa 2005 Astana zirvesi sırasında bir ŞİÖ Sanat Festivali ve bir sergi düzenlenmiştir. Kazakistan aynı zamanda 2008 yılında bir halk dansları festivali düzenlenmesini önermiştir.

Organizasyon Yapısı

Güvenlik, ekonomi ve kültür alanlarında işbirliği öngören Şanghay İşbirliği Örgütünde 7 ana organ faaliyet göstermekte ve örgütün işleyişini sağlamaktadır. Bunlar,

Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Ulusal Koordinatörler Konseyi, Temsilcilikler Konseyi, Sekretarya, Bölgesel Anti-Terör Ajansı olarak sıralanabilir.

Organizasyonun en üstünde yer alan Devlet Başkanları Konseyi yılda bir kez toplanan ve devlet başkanlarının katıldığı en üst düzeyli ve nihai karar mekanizmasıdır. Diğer konseyler önceden istişare ettikleri önemli meseleleri karara bağlanması için Devlet Başkanları Konseyine havale etmektedirler.

Kaynak/Source: